

УДК 811.111:371.3(045)

Л.С. Немлій, асп.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИСПЕТЧЕРА-ІНСТРУКТОРА УПРАВЛІННЯ ПОВІТРЯНИМ РУХОМ

Національний авіаційний університет

E-mail: aamm@nau.edu.ua

E-mail: nemliy_mila@ukr.net

Розглянуто проблему формування комунікативної компетенції диспетчера-інструктора управління повітряним рухом як передумови формування його педагогічної компетентності. Показано необхідність забезпечення якісної підготовки фахівців на диспетчерському тренажері безпосередньо на виробництві.

Ключові слова: авіаційний диспетчер, диспетчер-інструктор, комунікативна компетенція, педагогічна компетенція, тренажерна підготовка.

Постановка проблеми

Удосконалення новітніх технологій, розвиток та зміни системи організації повітряного руху, впровадження автоматизованих систем управління повітряним рухом (УПР) вимагають від фахівців високоякісних професійних знань, умінь та навичок роботи.

Згідно з вимогами постанови Кабінету Міністрів України на структурний підрозділ центру УПР покладається забезпечення безперервного ефективного обслуговування повітряного руху, відповідальність за безпеку польотів [1], стажування майбутніх диспетчерів на тренажерному комплексі саме перед їх допуском до самостійної роботи.

Професійна діяльність диспетчера-інструктора УПР передбачає знання методики професійної підготовки диспетчерського складу, оцінки їх практичних навичок, основ педагогіки [2].

Для здійснення процесу підготовки стажистів диспетчер-інструктор УПР має бути педагогічно компетентним. Передумовою формування педагогічної компетентності є формування комунікативної компетенції, яка є професійно значущою якістю педагогічно компетентного диспетчера-інструктора УПР.

В основу педагогічної діяльності покладено процес спілкування.

Уміння диспетчера-інструктора УПР продуктивно спілкуватися з персоналом створює оптимальний клімат у колективі, сприяє підвищенню працездатності стажистів, спонукає їх до розвитку, вдосконалення, на-полегливості та забезпечує високу професійну віддачу.

Формування комунікативної компетенції є необхідним процесом підготовки фахівців, що позитивно вплине на формування педагогічної

компетентності диспетчерів-інструкторів УПР у процесі їх професійної підготовки.

Комунікативна компетенція диспетчера-інструктора УПР є важливим показником педагогічної компетентності. Ступінь сформованості комунікативної компетенції диспетчера-інструктора УПР визначає рівень підготовки диспетчера УПР до якісного виконання завдань із забезпечення безпеки польотів під час обслуговування повітряного руху.

Рівень розвитку комунікативних умінь характеризує певну комунікативну компетенцію, яка дозволяє здійснювати міжсуб'єктивну взаємодію, спрямовану на ефективне виконання професійних функцій.

Аналіз досліджень і публікацій

Теоретичний аналіз джерел сучасної науки дає підстави стверджувати, що в багатьох із них йдеться про вирішення проблеми формування комунікативної компетенції як передумови формування педагогічної компетентності.

Структуру та зміст комунікативної компетенції викладачів спеціальних дисциплін вищих технічних закладів освіти наведено в праці С.О. Демченко [3].

Закономірності формування та практичне застосування комунікативних умінь в процесі педагогічної діяльності розглянуто в працях І. Гура [4] та С. Вітвицької [5].

Фактори підвищення професіоналізму педагогічних кадрів розкрито в працях М.М. Фіцула [6], Н.М. Лосевої [7].

Мета роботи – висвітлення необхідності формування комунікативної компетенції як передумови формування педагогічної компетентності диспетчера-інструктора УПР для здійснення

педагогічної діяльності в період стажування диспетчерів на диспетчерському тренажері безпосередньо на виробництві.

Комунікативна компетенція

Компетентність визначає рівень професіоналізму особистості, а її досягнення відбуваються через здобуття необхідних компетенцій у процесі професійної підготовки фахівців [3].

Диспетчер-інструктор УПР працює у сфері «людина – людина», що передбачає здатність успішно функціонувати у системі міжособистісних стосунків:

- сприймати і розуміти поведінку стажистів;
- налагоджувати оптимальні взаємовідносини;
- забезпечувати створення сприятливої морально-психологічної атмосфери процесу підготовки;
- майстерно використовувати вербальні і невербальні засоби комунікативного впливу.

Професія диспетчера-інструктора УПР належить до професії підвищеної мовленнєвої відповідальності, тому комунікативна компетенція посідає важливе місце.

Слово є професійним інструментом, від володіння яким залежить не тільки успіх професійної діяльності, а й доля інших людей [4]. Диспетчер-інструктор УПР має досконало володіти основним інструментом, засобом духовного контакту, морального впливу і переконання [6].

Специфіка професійної діяльності диспетчера-інструктора УПР зумовлює активну комунікативну діяльність засобами рідної мови, тому важливого значення у структурі педагогічної компетентності набуває комунікативний компонент.

Комунікативний компонент педагогічної компетентності передбачає здатність налагоджувати й підтримувати стосунки з оточуючими, досягати взаєморозуміння, поваги та розуміння інтересів інших людей.

Основним критерієм комунікативного компонента є комунікативна компетенція. Вона основана на чуттєвому досвіді, здатності орієнтуватися в ситуаціях професійного спілкування, мотивах та інтерпретацій як власних, так і партнерів по спілкуванню.

Оволодіння комунікативною компетентністю є необхідною передумовою формування педагогічної компетентності майбутніх диспетчерів-інструкторів УПР.

Для здійснення навчально-виховного процесу диспетчеру-інструктору УПР необхідно володіти

комунікативними вміннями як засобом зв'язку, доступності викладу інформації, передачі досвіду і знань стажистам.

Отже, комунікативні вміння є важливим компонентом педагогічної компетентності, що визначає здатність диспетчера-інструктора УПР до ефективного спілкування в процесі педагогічної діяльності, оскільки комунікативна компетенція є основним видом, засобом реалізації педагогічної діяльності [4].

Н.М. Лосєва вважає, що комунікативна компетентність виступає вирішальною умовою успішності педагогічної взаємодії для досягнення цілей і завдань навчального процесу [7].

Комунікативна компетенція передбачає сформованість відповідних знань, умінь і якостей фахівця, які сприяють ефективній взаємодії з іншими суб'єктами педагогічного процесу і визначають здатність розв'язувати завдання педагогічної діяльності у процесі спілкування на міжособистісній основі.

Диспетчер-інструктор УПР здійснює теоретичну та практичну підготовки стажистів на тренажері, що вимагає від нього комунікативного вміння.

Специфіка практичної підготовки має індивідуальний характер, тому комунікативні вміння диспетчера-інструктора УПР дають йому можливість реалізувати цілі та завдання професійної діяльності та організувати взаємодію інструктора зі стажистом. У процесі практичної підготовки комунікативні вміння роблять можливою реалізацію комунікативної (обмін інформацією між партнерами по спілкуванню), інтерактивної (організація взаємодії) та перцептивної (сприймання один одного партнерами по взаємодії та встановлення взаєморозуміння) сторін [4].

Комунікативні вміння – взаємопов'язані групи перцептивних умінь, власне вміння вербального спілкування та вміння педагогічної техніки.

Перцептивні вміння виявляються на початковому етапі спілкування, вміння розуміти іншого співбесідника. Для реалізації цих умінь на практиці потрібне знання ціннісних орієнтацій інших людей.

Комунікативні вміння впливають на ефективність професійної діяльності та відповідають за встановлення продуктивної взаємодії суб'єктів практичної підготовки.

Завдяки своїй педагогічній компетентності та комунікативним вмінням диспетчер-інструктор

УПР матиме можливість досягти високих результатів у процесі практичної підготовки стажистів на тренажерному комплексі. Комунікативні вміння є ключем до успіху педагогічної діяльності.

На погляд різних дослідників комунікативними вміннями є:

- уміння висловлюватися відповідно до теми, основної думки, адресата мовлення;
- використання найбільш вагомих фактів і доказів для розкриття теми та основної думки;
- будування висловлювання логічно й послідовно, тобто встановлювання причинно-наслідкових зв'язків між фактами та явищами, необхідних узагальнень та висновків;
- вибір типу та стилю мовлення залежно від мети і ситуації спілкування.

Професійна ситуація диспетчера-інструктора УПР – це тренажерна підготовка.

Процес тренажерної підготовки стажиста – це процес, під час якого на тренажері застосовують теоретичні знання для формування практичних умінь та навичок [8].

Застосування тренажерів є процесом практичної підготовки фахівців, під час якого диспетчер-інструктор УПР та стажист тісно пов'язані один з одним. Цей процес підготовки здійснюється індивідуально. Комунікативні вміння є джерелом зв'язку між диспетчером-інструктором УПР та стажистом, яке дає диспетчеру можливість знайти спільну мову зі стажистом як особистістю, встановлювати зв'язки між фактами та реальною ситуацією.

Підготовка на тренажері здійснюється на завершальному етапі підготовки, коли стажист закріплює свої теоретичні знання та навички на практиці, а диспетчер-інструктор УПР виконує роль педагога.

Застосування тренажерів дає змогу набути або підвищити рівень практичних навичок для виконання професійних обов'язків диспетчера на робочих місцях, процедури роботи для яких він вивчав раніше.

Підготовка проводиться згідно з програмою та індивідуальними планами стажистів [9].

Діяльність стажиста під час тренажерної підготовки містить [8]:

- активне і цілеспрямоване спостереження, у процесі якого відбувається сприйняття, аналіз і декодування поточної інформації, формування адекватного уявлення про стан і тенденції подальшого розвитку керованих процесів;

- систематизацію отриманих зведень у цілий спосіб або модель ситуації, що створилася;

- планування конкретного впливу на керовану систему;

- уявлення тимчасової і просторової послідовності виконання поставленого завдання;

- безпосередні практичні дії з регулювання і керування системою;

- контроль і оцінку результатів, досягнутих у процесі виконання операцій, на основі спостереження, аналізу й узагальнення інформації.

Для диспетчера-інструктора УПР спілкування – це процес практичної підготовки стажистів на тренажерному комплексі, який є особливо важливим етапом професійної підготовки стажистів.

Правильне використання мовних засобів сприяє ефективності підготовки стажистів до професійної діяльності.

Отже, спілкування є провідним зв'язком між диспетчером-інструктором УПР та стажистом.

Результат навчального процесу залежить від типу спілкування, яким володіє педагог [5].

З огляду на стосунки диспетчера-інструктора УПР зі стажистами та аналізу досліджуваної літератури щодо типів спілкування між педагогом та вихованцем можемо виокремити такі типи спілкування:

- примітивний;
- маніпулятивний;
- стандартизований;
- діловий;
- особистісний.

Примітивний тип спілкування ґрунтується на примітивних правилах і реакціях поведінки – амбіціях, самовдоволенні тощо.

Маніпулятивний тип спілкування розкриває взаємини, які ґрунтуються на грі, зумовленій бажанням будь-що взяти гору.

Стандартизований тип спілкування показує, що в стосунках домінує стандартна форма спілкування, спостерігається слабка орієнтація на особистість. Педагог дотримується стандартів етикету, але поведінка є поверхневою і торкається особистого рівня.

Діловий тип спілкування вказує, що, орієнтуючись на справу, педагог бере до уваги особистісні характеристики студента лише в контексті ефективності діяльності, дотримуються стандартів етикету, визнає за ним право на самостійність.

Особистісний тип спілкування спрямований на глибоку зацікавленість навчаючого, визнання самостійності його особистості, розвиток його духовності. Навчаючий довіряє педагогу, та той стає його авторитетом [6].

Диспетчеру-інструктору лише сформоване вміння вести особистісне спілкування дасть можливість досягти підготовки впевненого, відповідального, готового до самостійної роботи стажиста.

Комунікативний компонент, виражений особистісним спілкуванням, дозволить інструктору й стажисту:

- устанавлювати міжособистісні зв'язки;
- погоджувати їх взаємодії;
- вибирати оптимальний стиль спілкування в різних ситуаціях;
- опанувати засоби вербального і невербального спілкування.

Відповідно до кваліфікаційної характеристики [2] професійна діяльність диспетчерів-інструкторів УПР, яка включає педагогічну, передбачає включення до комунікативного компонента таких умінь:

- індивідуальної підготовки;
- проведення ділової бесіди, переговорів, інструктажу;
- володіння діловим етикетом і культурою мови (ділова риторика, грамотність мови);
- бути переконливим;
- умінь слухати.

Саме тому потрібно формувати комунікативну компетенцію як передумову формування педагогічної компетентності диспетчера-інструктора УПР у період їх фахової підготовки у вищих навчальних закладах, розвиваючи їх комунікативні здібності, формуючи особистісний тип спілкування.

У процесі навчання, на заняттях із циклу педагогіки потрібно використовувати нові технології, методи та прийоми навчання, які повинні ґрунтуватися на принципах особистісної спрямованості та співпраці, динамічності, гнучкості, щоб майбутній диспетчер-інструктор УПР мав можливість сформулювати комунікативні компетенції та оволодіти особистісним типом спілкування як компетентний фахівець, який забезпечить професійну підготовку фахівців обслуговування повітряного руху.

Висновки

Комунікативна компетенція майбутнього диспетчера-інструктора УПР виступає важливою передумовою формування педагогічної компетентності. У процесі педагогічної діяльності диспетчер-інструктор УПР здійснює підготовку фахівців засобами комунікативної компетенції, які сприяють підготовці висококваліфікованих працівників, які в свою чергу забезпечують безпеку авіаваку. Комунікативна компетенція як засіб зв'язку, доступності викладу інформації, передачі досвіду і знань стажистам є основним видом реалізації педагогічної діяльності диспетчера-інструктора УПР.

Література

1. *Про створення об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху України*: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 1999 р. № 1281. – Режим доступу: <http://zakon2rada.gov.ua>
2. <http://www.ehow.com/list>
3. *Демченко С.О.* Розвиток професійно-педагогічної компетенції викладачів спеціальних дисциплін вищих технічних закладів освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / С.О. Демченко. – Кіровоград, 2005. – 20 с.
4. *Гура О.І.* Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: навч. посіб. / О.І. Гура. – К.: Центр навч. літ., 2005. – 224 с.
5. *Вітвицька С.С.* Основи педагогіки вищої школи: метод. посіб. для студ. магістратури / С.С. Вітвицька. – К.: Центр метод. літ., 2003. – 316 с.
6. *Фіцула М.М.* Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М.М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2006. – 352 с.
7. *Лосєва Н.М.* Самореалізація викладача вищої школи: навч. посіб. / Н.М. Лосєва. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – 336 с.
8. *Буцик І.М.* Методика підготовки диспетчерів-інструкторів служби повітряного руху до педагогічної діяльності в умовах модульної технології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / І.М. Буцик. – Х.: Укр.-інж. пед. акад., 2005. – 24 с.
9. <http://www.ukosatse.ua>